

u ožujku), toga zovemo rođinjak, a zato ga tako zovemo, što onda k nama doselu rode.”

20. *Rodinjak* je proljetni snijeg, kao što se kazuje u prethodnom primjeru. V. S. Karadžić je zabilježio da se rođinjak zove i „rođinci i lastinci”, jer pada kad dolijeću rode i laste.

21. Riječ *istresine* zabilježio je V. S. Karadžić sa značenjem: „pošljednji snijeg (osobito malo smrzao kao cigani) koji u proljeću na pošljedku udara (kao već nestalo snijega, pa se istrese nebo od njega).” Drugih se potvrda nije našlo. (Riječi *cigani* i *cigančići* znače *sitna tuča*.)

22. *Vjekovnik* je vječni snijeg, a tu je riječ upotrijebio Petar Preradović: „Dok bude tirolskih bregova i na njima snijega vjekovnika” (RMS). On je dakle ostvario jednu od potencijalnih riječi za vječni snijeg.

Način padanja snijega, jak vjetar sa snijegom označuje *mečava* rijetko *vijavica*, a *smuta* je pokrajinska riječ za taj pojam, no te tri riječi ne možemo smatrati vrstom snijega, kao ni oblike u kojima se javlja kao *pahulja*, *pahuljica*, *gruda*.

Dakako da sa snijegom i njegovim vrstama ima još dosta problema, no previše bi bilo da o

njima u ovakvu članku raspravljamo. Želio sam samo pokazati da u vrstama snijega ne zaostajemo za Eskimima, pa ni onda ako je točno da oni imaju 53 riječi za snijeg, kako neki kažu da imaju. Naime, riječi nastaju prema važnosti koju neke pojave imaju za život. Nekad je na selu proljetni snijeg bio poseban događaj i zbog same pojave i zbog štete koju je mogao nanijeti usjevima i voću pa je razumljivo što je označen posebnom riječju, *rođinjak*. Nama je danas kasni snijeg uglavnom nevažan, pa nam je daleka i riječ *rođinjak*, ako ga već treba kako označiti, onda kažemo *kasni*, *proljetni*, *travanjski snijeg*. Može biti da neke eskimske riječi izriču posebnosti nastale zbog klimatskih razlika, ali gledano u cjelini 53 njihove riječi ne znače da bi eskimski jezik bolje izražavao stvarnost oko nas, da bi je Eskimi bolje uočavali i segmentirali od nas, nego to samo kazuju da su njima neke snježne posebnosti važnije pa ih označuju posebnim riječima, a mi, kad nam prigodice zatreba koja posebnost, izričemo je atributima.

Stjepan Babić

O S V R T I

ROHADA, ROKADA I ROŠADA

Postoji malo šahovskih naziva koji vuku podrijetlo s Orijenta i Dalekog istoka koji je šah i pronašao. Uglavnom su oni perzijskoga podrijetla (kao na primjer sam naziv igre: *šah*, koji je i danas titula iranskog monarha, do nedavno, zapravo). Jedan je od njih i r o h a d a.

U indijskoj čaturangi nema još rohade, kao i u arapskom šatrandžu. Iz perzijskog jezika preuzeli su Arapi neke nazive za figure, između ostalih *rukh* za topa. Razumljivo je da na tom stupnju rohada nije bila potrebna: bijaše to spora igra, a kombinacije rijetke. Jake su figure samo topovi i skakači pa je igra imala značenje

naše konačnice. Stoga se kralj slobodno kretao po šahovnici jer nije postojala opasnost od mata.

Prve tragove rohade naći ćemo u srednjo-vjekovnom evropskom šahu. U toj prvoj i neznatnoj prilagodbi šaha evropskim shvaćanjima kralj je smio u svom prvom potezu skočiti za dva polja. Slijedeća reforma pojavljuje se, naravno, u vrijeme renesanse. Ona je sporog ferza pretvorila u moćnu damu, a alfila u današnjeg lovca. Pokraj triju dalekometnih figura postao je spori kralj smetnja. Ne samo da je ometao brz razvoj svojih figura nego je i njemu prijetila opasnost od protivničkih. Zato se morao dvokrokom ukloniti u jednome potezu

iz sredine ploče u kut. U Italiji nastaje u 16. stoljeću „slobodna” rohada, a nju zamjenjuje rohada po današnjim pravilima, uvedena u Francuskoj u 18. stoljeću.

„Rohada je potez kralja i topa koji se računa kao jedan potez (kralja) i koji se mora izvesti na slijedeći način: kralj se premješta s početnog polja na jedno od dva najbliža polja iste boje na istom redu, a onda se top prema kojem se kralj pokrenuo premješta preko kralja na polje koje je kralj upravo preskočio.” (H. Golombek, Šahovska enciklopedija, Zagreb, 1980., preveo vелеmajstor Dražen Marović, str. 234.)

Postankom rohade morao se uvesti naziv za taj potez. U većini evropskih jezika poslužio je za osnovu perzijski naziv za topa koji se očuvao u engleskome nazivu za tu figuru (rook). Tako imamo u njemačkom jeziku *d i e R o c h a d e*, u francuskome *r o c h a d e* (čit. rošad), u ruskome *r o k i r o v k a* (ali u engleskom jeziku: *c a s t l i n g !*).

Na počecima organiziranoga šahovskog života u Hrvatskoj krajem prošloga i početkom ovog stoljeća javila se potreba za uređenjem šahovskog nazivlja. Zbog utjecaja njemačkog jezika (Austro-Ugarska Monarhija) preuzet je njemački naziv prilagođen sustavu hrvatskog jezika (njemačko *ch* zamijenjeno je sa *h, e* sa *a*). Tako smo dobili imenicu ženskog roda *e*-vrste: rohada. Taj se naziv toliko proširio da je dovoljno uputiti na bilo kojega hrvatskog šahistu od Izidora Grossa do danas. Na primjer u prvoj šahovskoj knjizi na hrvatskome jeziku, Grossovoj „Šahovskoj abecedi” (Karlovac, 1909):

„Rohada je ali samo u stanovitim položajima dopuštena. Rohirati se ne smije: I. Ako se je kralj ili rohirajući toranj već micao...” (Str. 33–34).

Ili iz najnovijih vremena:

Rijetko se upotrebljava naziv *r o k a d a*. Zbog opće usvojenosti rohade ne može se rokada preporučiti. Stoga nije u pravu Vladimir Vuković

kada je u knjizi „Umijeće šahovskog napada” (Zagreb, 1974., II. izd., str. 29) napisao:

„Naziv rohada izvodi se od starog perzijskog izraza *r o h* ili *r o k* za topa, koji se je sačuvao u engleskom imenu rook (čit. ruk) za tu figuru. Prema tome je pravilno pisati rohada ili rokada, a nikako rošada.”

Zasluzni majstor griješi jer za hrvatski naziv nije važan jezik izvornik, nego jezik posrednik, dakle njemački. Zato je pravilno jedino rohada (kao što je i on sam inače pisao).

S time se slaže prof. Jonke u knjizi „Književni jezik u teoriji i praksi” (Zagreb, 1965., II. izd., str. 324). Pišući o deterđentu, spominje on i naš slučaj:

„Uzmimo npr. naoko čudan slučaj sa šahovskim izrazom *r o h a d a* i *r o š a d a*, *r o h i r a t i* i *r o š i r a t i*. Prvi je oblik tih riječi ušao u hrvatsku šahovsku terminologiju prema njemačkom izgovoru *r o c h i e r e n i d i e R o c h a d e*, a drugi u srpsku šahovsku terminologiju preko francuskog izgovora riječi *r o c h a d e* (čit. *r o š a d*).”

„Ispravno je Sc5 da bi na veliku rohadu udario s f5. ... Odmah Lf2 izbjegava slabljenje rohade do kojeg ovako dolazi.” (Dr. Marović, Fischer I., Zagreb, 1982., str. 19.)

U srpskoj pak terminologiji preuzet je francuski izgovor riječi, *r o š a d a*, a u slovenskom *r o k a d a*.

Iz tih razloga treba u rječnicima dati prednost rohadi i definirati uz taj naziv, a ne uz rošadu. Pogriješio je, mislim, B. Klaić u „Rječniku stranih riječi” (Zagreb, 1981., kao i izdanje iz 1974.) kada je rohadu i rokadu uputio na rošadu i dao definiciju na tome mjestu.

To vrijedi i za glagole *r o h i r a t i*, *r o š i r a t i* i *r o k i r a t i* iza pridjeve *r o h i r a n*, *r o š i r a n* i *r o k i r a n*.

Krešimir Pavić

ŠTO PLOVI SVEMIROM: ČUNAK ILI TAKSI?

12. travnja 1981. u Sjedinjenim Američkim Državama poletjela je u svemir letjelica koja se vraća nazad sposobna da opet leti, kao što je i

letjela. Amerikanci su je nazvali „space shuttle” (čit. *spejs šatl*), što u prijevodu znači „svemirski čunak”. To je opći naziv, a pojedini brodovi gradit će ih više, dobit će posebna imena, prvi se zove „Columbia”. Amerikanci su pošli odatle